

“HØJTTØMRET HOV OG HØRG” EDDA-DIGTNINGENS STORMANDSRESIDENSER

I den oldnordiske edda-digtning optræder i kvadene Voluspá og Grímnismál udtryk som “højtømret hov og hørg”. I mange år stod forskerne undrende over for kvadenes noget tågede udtryk. Nu har nye arkæologiske udgravninger i Skandinavien imidlertid vist, at der lå realiteter bag ordene.

Nos alit ipisisim vel ulputpat, quat accumsa ndipissenim vullam, velesed ea feuguer suscilit la feugue tem dolor sim nos acilla feuguer aestie.

Dette fragmenterede beslag af forgyldt bronze med et plastisk udformet kattedyr i midten sad oprindeligt på et skrin, lavet i England eller Irland i anden halvdel af 8. århundrede e.Kr. Stykket er meget slidt og har adskillige spor efter nitter, ophæng og reparationer på bagsiden. Det var ikke ualmindeligt, at fremmede genstande fik en ny funktion herhjemme. Beslaget er fundet på bunden af et grubehus tæt ved halområdet.

Hovet anses i dag for at være de store monumentale halbygninger, som er blevet udgravet på flere af datidens storgårde. Fundene viser, at det var i disse imponerende bygninger at stormænd og konger afholdt de store gæstebud. Hørgen synes til gengæld både at kunne være en kultbygning såvel som en udendørs offerplads i det fri. Kvadenes “højtømrede hørg” vil da være kultbygningen. Både de store haller, kultbygninger og åbne offerpladser er fundet på en række pladser i Skandinavien.

Stormandssæderne

I Sydsandinavien ses stormandssæder blive anlagt i 500-tallet e.Kr. Deres ejere indtog de følgende århundreder en vigtig rolle i udviklingen af datidens samfund. Fra pladserne kontrollerede de religion, handel og håndværk. Arkæologisk giver de sig til kende som monumentale anlæg med ofte rige arkæologiske fund. I Danmark er der hidtil undersøgt tre af disse stormandsresidenser ved Lejre, Tissø og Tofttegård på Sjælland. De ophører alle i løbet

af 1000-tallet, og gennem 400-500 år indtog deres mere eller mindre anonyme ejere fremtrædende positioner i datidens samfund. De stod uden tvivl kongemagten nær, og i enkelte tilfælde var ejeren måske kongen selv. I Jylland og på Fyn er der endnu ikke påvist pladser af denne langlivede type, men mon ikke de snart dukker op? Til gengæld er der omkring kirkerne i Lisbjerg og Jelling i Jylland fundet imponerende storgårde fra vikingetiden, det 10.-11. århundrede. Gårdsanlægget i Jelling omkran-

ser Gorms og Thyras høje samt selve kirken. Meget tyder på, at vi her står over for en kongsgård omfattende et areal på op mod 100.000 kvadratmeter.

Den første storgård ved Tissø

I den nye udstilling om Danmarks oldtid indgår mange fund fra stormandssædet ved Tissø. Det er den bedst kendte af pladserne, idet det har været muligt at udgrave 90.000 kvadratmeter på pladsen. I årene 1995-2003 blev to storgårde, en ved Bulbrogård og dens efterfølger på Fugledegård, udgravet. Hertil kommer store markeds- og værkstedsområder. Alene antallet af fundne metalgenstande overstiger 12.000.

Storgården på Bulbrogård blev opført i midten af 500-tallet og var det første spektakulære byggeri ved Tissø. Gården blev placeret i den nordlige del af bopladsoområdet og bestod af to huse, en palisade og en mindre indhegning. Det hele er opført i en indtil da ukendt byggestil. Palisaden omgav et areal på mere end 13.000 kvadratmeter, hvilket var mange gange større end almindelige gårde omfattede. Hovedbygningen var 38 meter lang, og seks par særdeles kraftige stolper bar

taget. De svære og dybt funderede stolper viser, at bygningen havde en højde ud over det sædvanlige. Bevaret kalkmaling viser, at huset var kalket hvidt indvendigt såvel som udvendigt. Et andet hus er bare 23 meter langt og af næsten samme type som hovedbygningen. Det lille hus har bare tre sæt af de stolper, der har båret taget, hvilket giver et stort rum i den ene ende, hvor der er spor efter en trappe. En indhegning mellem de to huse består af kraftige stolper og er afsluttet i den nordlige ende af en mindre bygning. Hvilket formål denne indhegning har haft er ikke helt klart, måske er det en kultbygning – hørgen.

Hele bygningskomplekset fremstår som et monumentalt byggeri, hvor intet er overladt til tilfældighederne. Struktur og layout er vidner om gennemført arkitektarbejde. Symbolværdien i et sådant byggeri var væsentlig og beliggenhed, arkitektur og byggematerialer har sendt et budskab om magt og rigdom. De store kraftige stolper vidner om, at man har kontrolleret ressourcerne i skovene gennem generationer – træer af sådanne dimensioner er mere end 100 år gamle. Hvidtekalken er også et særegent syn på den tid, og husene må have lyst op i landskabet med deres hvide farve.

Nos alit ipisisim vel ulputpat, quat accumsa ndipissenim vullam, velesed ea feuguer suscilit la feugue tem dolor sim nos acilla feuguer aestie.

Den anden storgård ved Tissø

Bulbrogård brændte ned engang i sidste halvdel af 600-tallet, hvorefter en ny gård blev opført 500 meter længere mod syd på Fugledegård. Fra omkring år 700 og et godt stykke ind i 1000-tallet lå storgården her. I sin mere end 300-årige levetid gennemgik anlægget mange ændringer. Huse og hegn blev revet ned og ombygget flere gange. Det gør det muligt, at følge stormandsresidensens gradvise udvikling med hensyn til størrelse, struktur og bygningstyper gennem flere byggefaser. Gennem de 300 år voksede gården gradvist i omfang, både med hensyn til areal og antallet af bygninger. Arealet voksede således fra 10.000 til cirka 30.000 kvadratmeter og til en samlet bygningsmasse på 2000 kvadratmeter. I de store haller, hovet, viser fordelingen af

fundene, at repræsentative aktiviteter som gæstebud har fundet sted i bygningens østlige del, mens den vestlige del formentlig var et mere privat område. I tilknytning til hovet findes et mindre indhegnet område, som ligesom hallen ændredes og genopførtes flere gange. Et mindre hus lå i hele perioden inde i indhegningen, og det er fristende at se det som kultbygningen – hørgen. Kombinationen af hov og indhegnet hørg ses gennem flere

byggefaser, og modsvarer billedet fra Bulbrogård. Som gård er anlægget atypisk, idet hverken fund eller bygninger tyder på landbrugsproduktion eller egentligt dyrehold. Fødevarer må være blevet bragt til stedet.

Værksteder og markeder

Gården ved Tissø har i perioder summet af aktivitet, især i de områder, hvor de mange håndværkere og handelsfolk holdt til. Desværre har håndværkernes beskedne arbejdsbytter og boder ikke efterladt sig mange spor i jorden; kun de såkaldte grubehuse er som regel bevaret. Grubehuse er små værkstedhuse på cirka 5-12 m², hvis gulvniveau var gravet cirka 50 cm ned i undergrunden. Taget var oftest teltformet og båret af en stolpe i hver ende af gruben. Kun i få tilfælde var væggene mere solidt funderet med planker eller nedrammede pæle med fletværk og lerklining. Fund af væve- og tenvægte viser, at bygningerne især blev brugt i forbindelse med tekstilproduktion. En analyse af tekstilredskaberne afslører,

at der blev fremstillet garn og klæder til almindelige hverdagsdragter. De samme redskaber kan dog også bruges til fremstilling af for eksempel uldsejl til skibe.

Der er udgravet 65 grubehuse, men man skal nok regne med, at der var flere hundrede på pladsen. De første grubehuse blev anlagt i den nordlige del af bopladsen samtidig med den første storgård omkring 550 e.Kr. I slutningen af det 8. århundrede voksede grubehusene i antal og lå spredt i klynger over hele bebyggelsen. De fleste lå i håndværkerområderne, men der var også enkelte grubehuse ganske tæt ved den store hal og det særlige kultområde på Fugledegård. Netop disse grubehuse blev vedligeholdt gennem en længere periode.

Når grubehusene gik ud af brug, blev de fyldt op med affald, og ved at analysere de mange knogler og genstande fra denne fyld kan man få et indtryk af det, der foregik i husets umiddelbare nærhed. I grubehusene omkring hallen er der husholdningsaffald fra

Elesto dolutet, quisi bla faci tat. Vullam, vendips uscincidui et nit euisisi. Tum volorpero consenis niam quatinc iliquisi.

Dunt iliquipsum zzrit vel incidunt aliquat unmodore magnisit ercil ullutpat iusciliquate commy nostrud modolor iriuscilis nibh eugiat. Giat, quis at

Nos alit ipisisim vel ulputpat, quat accumsa ndipisenim vullam, velesed ea feuguer suscilit la feugue tem dolor sim nos acilla feuguer aestie.

Nos alit ipisisim vel ulputpat, quat accumsa ndipisenim vullam, velesed ea feuguer suscilit la feugue tem dolor sim nos acilla feuguer aestie.

stormandens mange gæstebud. Her er fundet brudstykker af våben som en stump af en ringbrynje, en pilespids og dele af sværdudstyr, som sammen med knogler fra hunde og heste antyder tilstedeværelsen af våbenføre mænd. Affaldslagen indeholder også rester af festmåltider i form af knogler fra kvæg, svin, får, kronhjort, høns og gåsefugle, samt skår af frankiske glasbægre og en kande fra Friesland dekoreret med tinfolie. Enkelte fine smykker er også endt i de opfyldte grubehuse.

I nogle grubehuse er fundet rester fra bearbejdning af jern, bronze og ædelmetal. Det drejer sig om smeltedigler, slagger, metalskrot, støbetappe og stumper af de lerforede esser, som smedene arbejdede ved. Bronzestøbning og smedning af jern foregik sandsynligvis under åben himmel eller i særlige smedjer, men da de lå i samme område som grubehusene, endte en del af affaldet her. Det vides ikke, hvem håndværkerne var, eller hvordan de var organiseret, men det er netop på handelspladserne, de tidlige bysamfund og storgårdene, at der findes flest grubehuse og tydelige spor efter tekstilproduktion og metalforarbejdning. Der var antagelig tale om omrejsende håndværkerfamilier, som levede af at fremstille eksklusive smykker, dragter og våben til tidens nyrige vikinger, som kom hjem fra togt med lommerne fulde af sølv!

Fremmede forbindelser

Folk kom langvejs fra for at handle på markerne, og stedets sociale elite og dens mange kontakter til både ind- og udland har affødt en livlig trafik. Netop denne dynamik, forekomsten af en elite og de forskellige handelsrejsende har medført, at der er en stor mængde "fremmede" genstande på pladsen. Magthavere var afhængige af adgang til værdier og luksusvarer for at kunne opretholde deres høje sociale status. Disse værdier inkluderede også de fremmede genstande, der kunne være attraktive på grund af deres sjældenhed på nordlige breddegrader. Genstande af ædelmetal var naturligvis også tillokkende i sig selv på grund af deres metalværdi.

Mange af sagerne stammer fra det nuværende Tyskland, England og Irland, men også ting fra endnu fjernere egne er repræsenteret. Især drejer det sig om metalsager, der efter mere end tusinde år i jorden bliver fundet med metaldetektor af ivrige amatørarkæologer. Blandt pragtstykkerne er et stort karolingisk sværdbæltebeslag af sølv fra 800-årene. Sådant militært pragtudstyr har været forbeholdt den militære elite på det europæiske kontinent. Der kan være flere grunde til, at netop dette er kommet til Tissø – måske er det hjemført af vikinger fra et udenlandstogt, eller det er kommet til landet via handel. Det kan også være

givet i gave til en god allieret eller som løn til en lejesoldat.

Et af de mere eksotiske fund er et byzantinsk segl fra midten af 800-årene. Seglet repræsenterer embedsmanden Patrikios Theodosios, der var leder for det byzantinske rustkammer og det militære hvervekontor – måske har han eller en af hans repræsentanter besøgt Tissø for at købe jern til hæren eller for at hverve lejesoldater. Der er ingen tvivl om, at Tissø var stedet på Vestsjælland, hvor det var muligt at skabe kontakter og indgå aftaler på højt plan. Kontakter og aftaler er dog flygtige handlinger, men på grund af de mange fremmede genstande, der er bevaret på Tissø, kan vi spore nogle af de fremmede forbindelser og sætte pladsen i et internationalt perspektiv.

Engang i midten af 1000-tallet ophørte storgården og markederne ved Tissø. Måske kom nye magthavere til, eller transportvejene blev ændret, så placeringen ikke mere var hensigtsmæssig. Det står i hvert fald klart, at den sidste store halbygning er blevet fjernet. Måske blot for at blive genopført et nyt sted, hvor det kostbare træ blev genanvendt.